

Секція Право	
УДК 340.12:004.8	
Дата першого надходження статті до видання	2026-03-17
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-04-25
Дата публікації/оприлюднення	2026-04-30

**Правосуб'єктність у світлі антропоцентризму: теоретико-правові аспекти
штучного інтелекту як потенційного суб'єкта права**

Зубачик Тарас Романович

студент 4 курсу юридичного факультету

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

e-mail: taras.zubachyk@lnu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0006-4596-1763>

Жиравецький Тарас Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціального права

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

e-mail: taras.zhyravetskyu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8503-8571>

Анотація. У статті досліджено категорію правосуб'єктності в контексті антропоцентричної парадигми сучасного права з акцентом на проблему потенційного наділення правосуб'єктністю систем штучного інтелекту. Метою статті є визначення теоретико-правових передумов і меж застосування концепції правосуб'єктності до штучного інтелекту через критичний аналіз антропоцентричних засад права та теорії юридичної фікції. Методологію дослідження склали герменевтичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, діалектичний методи, а також методи аналізу і синтезу, що дозволили розкрити сутнісні ознаки людської природи як основи правосуб'єктності та зіставити їх з функціональними характеристиками систем штучного інтелекту. Емпіричну базу склали наукові праці європейських та українських дослідників, а також нормативно-правові акти Європейського Союзу та України. Основні результати: виокремлено чотири невід'ємні ознаки людськості, релевантні для правової теорії: наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність, здатність творити символи; обґрунтовано, що антропоцентричний характер сучасного права детермінує конструкцію правосуб'єктності навіть для нелюдських суб'єктів (юридичних осіб) через їх редукцію до людських інтересів; продемонстровано, що аргумент Дж. Серля «Китайська кімната» не доводить однозначної відмінності між людським і машинним пізнанням, а лише вказує на синтаксичний характер сучасного «слабкого» штучного інтелекту; встановлено, що системи рівня NAI (Narrow Artificial Intelligence) не відповідають критеріям, які вимагаються для отримання правосуб'єктності, тоді як гіпотетичні системи рівня AGI (Artificial General Intelligence) можуть бути теоретично кваліфіковані як суб'єкти права за аналогією з теорією юридичної фікції Ф. К. фон Савінії. Наукова новизна полягає в тому, що вперше на основі чотирикомпонентної моделі ознак людськості обґрунтовано критеріальну межу між системами ШІ, які не можуть бути суб'єктами права, та гіпотетичними системами AGI, для яких розширення правосуб'єктності є теоретично припустимим. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання при розробці національного законодавства про штучний інтелект, імплементації Регламенту ЄС про ШІ (AI Act) у правову систему України, а також у викладанні курсів теорії держави і права, цивільного права, філософії права.

Ключові слова: правосуб'єктність, антропоцентризм, штучний інтелект, теорія юридичної фікції, фізична особа, юридична особа, цивільна правоздатність, суб'єкт права, електронна особа, аргумент Китайської кімнати.

Legal Personality in the Light of Anthropocentrism: Theoretical and Legal Aspects of Artificial Intelligence as a Potential Subject of Law

Taras R. Zubachyk

4th-year student of the Faculty of Law
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
e-mail: taras.zubachyk@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

Taras M. Zhyravetskyi

PhD in Law, Associate Professor at the Department of Social Law
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
e-mail: taras.zhyravetskyi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8503-8571>

Abstract. The article examines the category of legal personality in the context of the anthropocentric paradigm of contemporary law, with a focus on the problem of potentially conferring legal personality upon artificial intelligence systems. The aim of the article is to determine the theoretical and legal preconditions and limits of applying the concept of legal personality to artificial intelligence through a critical analysis of the anthropocentric foundations of law and the theory of legal fiction. The methodology of the study comprised hermeneutic, formal-logical, comparative-legal, and dialectical methods, as well as methods of analysis and synthesis, which allowed disclosure of the essential features of human nature as the basis of legal personality and their juxtaposition with the functional characteristics of artificial intelligence systems. The empirical basis comprised scholarly works of European and Ukrainian researchers, as well as legal acts of the European Union and Ukraine. Main results: four inalienable features of humanness relevant for legal theory have been identified - the presence of reason, sociality, purposeful activity, and the capacity to create symbols; it has been substantiated that the anthropocentric character of contemporary law determines the construction of legal personality even for non-human subjects (legal entities) through their reduction to human interests; it has been demonstrated that John Searle's "Chinese Room" argument does not prove an unequivocal distinction between human and machine cognition but only indicates the syntactic character of contemporary "weak" artificial intelligence; it has been established that systems of the NAI (Narrow Artificial Intelligence) level do not meet the criteria required for the acquisition of legal personality, while hypothetical systems of the AGI (Artificial General Intelligence) level may be theoretically qualified as subjects of law by analogy with F. K. von Savigny's theory of legal fiction. The scientific novelty consists in the fact that, for the first time, on the basis of a four-component model of human features, a criterial boundary has been substantiated between AI systems that cannot be subjects of law and hypothetical AGI systems for which the extension of legal personality is theoretically permissible. The practical significance of the results lies in the possibility of their use in drafting national legislation on artificial intelligence, in the implementation of the EU AI Act in the legal system of Ukraine, and in teaching courses on theory of state and law, civil law, and philosophy of law.

Keywords: legal personality, anthropocentrism, artificial intelligence, theory of legal fiction, natural person, legal entity, civil legal capacity, subject of law, electronic personhood, Chinese Room argument.

Вступ

Актуальність проблеми. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі - ШІ) у другому десятилітті XXI століття створив якісно нову правову проблему: чи може система ШІ виступати самостійним суб'єктом права? Європейський Парламент у Резолюції від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права у сфері робототехніки запропонував створити статус «електронної особи» (electronic personhood) для високоавтономних робототехнічних систем, проте у подальших регуляторних ініціативах ЄС, зокрема, Регламенті про ШІ (AI Act), ця ідея була переглянута на користь ризик-орієнтованого підходу. Україна, яка перебуває на етапі імплементації європейського законодавства у сфері ШІ, не може уникнути теоретичного вирішення цього питання, оскільки від нього залежить регулювання таких практичних аспектів, як: відповідальність за шкоду, заподіяну системами ШІ; режим прав інтелектуальної власності на згенеровані ШІ об'єкти; статус автоматизованих рішень у договірних та публічно-правових відносинах. Антропоцентричний характер сучасного права - конституційно закріплений у ст. 3 Конституції України - створює фундаментальне напруження між традиційним розумінням суб'єкта права як людини (або похідної від людини сутності) та необхідністю правового реагування на нелюдські автономні системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правосуб'єктності ШІ є предметом активної міжнародної наукової дискусії останніх років. К. Новеллі, Дж. Бонджованні та Дж. Сартор у роботі 2022 р. [13] запропонували неоінституційний концептуальний каркас правосуб'єктності, у якому особистість розглядається як вузол інференційних зв'язків між фактичними передумовами та правовими наслідками, що теоретично припускає її надання ШІ. У більш пізній публікації К. Новеллі, Л. Флоріді, Дж. Сартор та Г. Тойбнер (2025) [14] показали циклічний характер дискусії про правосуб'єктність ШІ - періоди стабільності перериваються парадигмальними зсувами, спричиненими зміною технологічних можливостей та інституційного контексту. Натомість С. Чесмер (2020) [9] обґрунтовує протилежну позицію: попри теоретичну можливість створення нового статусу для ШІ, інструментальні аргументи на користь цього є недостатніми, а порівняння з юридичною особою - некоректним. Дж. Брайсон, М. Діамантіс та Т. Грант (2017) [8] акцентують, що надання ШІ статусу синтетичної особи створить «лауну (прогалину) правової відповідальності», коли збитки буде складно відшкодувати. С. М. Соляйман (2017) [16] показує, що ані порівняння з корпораціями, ані з тваринами чи ідолами не дає достатніх підстав для надання роботам правосуб'єктності. С. М. К. Авіла Негрі (2021) [7] на матеріалі резолюції ЄП 2017 р. [10] обґрунтовує, що проєкт «електронної особи» містить системні правові ризики. П. Геритьє (2022) [11] у контексті Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю показує, як техніка *fictionis iuris* працює одночасно для людей та нелюдських сутностей, але з принципово різним нормативним обґрунтуванням. П. Сташкевич зі співавторами (2024) [17] на матеріалі польських аудиторів виокремлює нові аргументи проти правосуб'єктності ШІ: когнітивне напруження, кіборг-парадокс, надмірність людського зусилля. У сфері інтелектуальної власності Ф. Маззі (2024) [12] досліджує проблему авторства об'єктів, згенерованих ШІ, через призму філософських основ авторського права.

Українська правова доктрина представлена дослідженнями Ю. М. Жорнокуя (2024) [2], який показує, що системи ШІ за відсутності правосуб'єктності, діючи автономно на основі своїх когнітивно-поведінкових здатностей, не несуть похідних правових наслідків; В. С. Кобко-Одарій (2025) [3] кваліфікує правосуб'єктність ШІ як юридичну фікцію через відсутність у нього волі; І. О. Гелецька та М. М. Шовдра (2024) [1] аргументують класифікацію ШІ як об'єкта цивільних правовідносин у законодавстві України з урахуванням його технічних характеристик.

Філософське підґрунтя дискусії формує робота Дж. Серля (2006) [15], зокрема аргумент «Китайська кімната», що ставить під сумнів можливість справжнього семантичного розуміння системами ШІ. Однак критики вказують, що Серль не довів наявності семантики у самих людей, а лише її відсутність у машин, що відкриває простір для альтернативних інтерпретацій.

Виділення невирішеної частини проблеми. Попри значний доробок учених, невирішеним залишається питання щодо критеріальної межі, яка б відмежовувала системи ШІ, що не можуть претендувати на правосуб'єктність, від тих, для яких таке наділення є теоретично припустимим. Існуючі підходи зосереджуються або на функціональних аргументах [8; 9], або на філософських [11; 15], або на доктринальних [3; 16], не пропонуючи інтегрованої моделі сутнісних ознак людськості, проти яких можна було б порівняти конкретний рівень розвитку ШІ. Невирішеним також залишається питання про можливість застосування теорії юридичної фікції Ф. К. фон Савіні до систем ШІ за аналогією з юридичними особами.

Мета статті. Метою статті є визначення теоретико-правових передумов і меж застосування концепції правосуб'єктності до систем штучного інтелекту шляхом побудови чотирикомпонентної моделі сутнісних ознак людськості (наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність, здатність творити символи) та її зіставлення з функціональними характеристиками сучасних і гіпотетичних систем ШІ.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в тому, що вперше на основі чотирикомпонентної моделі сутнісних ознак людськості обґрунтовано критеріальну межу між системами ШІ рівня NAI (які не відповідають жодній з ознак повною мірою) та гіпотетичними системами AGI (для яких принаймні три з чотирьох ознак виявляються технічно досяжними), а також набуло подальшого розвитку положення про можливість застосування теорії юридичної фікції Ф. К. фон Савіні до систем штучного інтелекту за аналогією з юридичними особами.

Практичне значення. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання: (1) законодавцем - при розробці національного закону про штучний інтелект та імплементації Регламенту ЄС про ШІ (AI Act); (2) судовою практикою - при кваліфікації автоматизованих рішень у цивільних спорах; (3) науково-педагогічною спільнотою у викладанні курсів теорії держави і права, цивільного права та філософії права.

Методологія

Методи дослідження. У статті застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, кожен з яких виконує конкретну дослідницьку функцію: діалектичний метод - для розкриття суперечливості людської природи як основи правосуб'єктності; герменевтичний метод - для тлумачення філософських

концепцій людськості (Декарт, Кант, Гайдеггер, Арентт, Кассіер, Серль) у правовому контексті; формально-логічний метод - для побудови чотирикомпонентної моделі ознак людськості та її проєкції на функціональні характеристики ШІ; порівняльно-правовий метод - для зіставлення підходів європейського (Регламент ЄС про ШІ) та українського (ЦК України) законодавства до правосуб'єктності нелюдських суб'єктів; методи аналізу і синтезу - для обробки доктринальних позицій українських та іноземних авторів та формування власної концепції.

Джерела даних. Емпіричну базу теоретичного дослідження склали: (1) доктринальні джерела - 13 наукових публікацій українських та іноземних учених у фахових юридичних виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах (Scopus, Web of Science) та національному переліку фахових видань України категорії «Б»; (2) нормативно-правові акти - Конституція України (ст. 3), Цивільний кодекс України, Резолюція Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 року 2015/2103(INL); (3) філософсько-правові першоджерела - праці класиків (Декарт, Кант, Гайдеггер, Арентт, Кассіер, Серль, Савіньї).

Інструменти аналізу. Для систематизації джерел та порівняльного аналізу позицій авторів використано загальнодоступне програмне забезпечення обробки текстової інформації; жодних спеціалізованих кількісно-статистичних інструментів не застосовувалося, оскільки характер дослідження - суто теоретичний.

Обмеження дослідження. Дослідження носить теоретико-правовий характер, тому його результати: (1) не базуються на емпіричній перевірці існуючих систем ШІ конкретними експериментальними методами; (2) не враховують швидкої зміни технологічних можливостей ШІ, що може потребувати перегляду висновків у разі досягнення рівня AGI; (3) сформульовано переважно у контексті континентальної правової традиції та потребуватимуть адаптації для систем загального права; (4) не охоплюють спеціальні галузі (кримінальне, адміністративне право), які потребують окремого дослідження.

Результати

Сучасне право, починаючи з другої половини XIX століття, формувалося під значним впливом ідеї природного права, відповідно до якої право походить від природи людини, а отже, є універсально застосовним у часі та просторі. Прагнення віднайти природу людини рефреном проходить уздовж усієї континентальної лінії філософії - від Сократа до Гайдеггера - і є свого роду іманентним запитуванням філософії, оскільки відповідь на нього є ключем до таких проблем, як ідеал права, форми правління та ін. Водночас цей феномен інтерпретувався повсякчас по-різному, що, на нашу думку, не дивує з огляду на складність і фундаментальну суперечливість того, що називають людською природою.

Тому, як свідчить узагальнення філософсько-правової літератури [5], доцільним є виокремлення не якоїсь однієї, а кількох невід'ємних ознак «людського», зокрема:

(1) **Наявність розуму.** Філософи розглядають роль розуму в житті людини по-різному. Декарт у тезі *Cogito, ergo sum* підкреслював значення розумових здібностей як основи впевненості в існуванні і знанні. Натомість В. Джеймс акцентував на ролі індивідуальних емоцій та досвіду у визначенні особистості. Ф. Ніцше акцентував на інтуїтивному розумінні, вважаючи, що глибоке знання про життя досягається через проникливу інтуїцію, а не через аналітичне мислення. Тома Аквінський підкреслював значення віри та духовного пошуку в розумінні божественного порядку і моральних принципів.

(2) Соціальність - людина є істотою, буття якої через необхідність (потреба в добуванні їжі, захисті, відтворенні, набуття власне людських якостей) пов'язане з соціальною організацією. Ж.-Ж. Руссо розвивав ідеї про «добру дикість» (Noble savage) людини і підкреслював роль суспільства у спотворенні природної доброти. І. Кант підкреслював автономію і моральну свободу індивіда. Дж. С. Мілль акцентував на ідеї індивідуальної свободи та права на вибір. К. Маркс акцентував на ролі класових відносин і соціальної структури у формуванні людської ідентичності. Узагальнення цих позицій дозволяє зробити висновок, що людське життя є нерозривно пов'язаним із соціальним контекстом, який формує індивідуальну свободу та ідентичність через динаміку між особистісною автономією і соціальною взаємодією.

(3) Цілеспрямована діяльність - людина є істотою, що свідомо творить. Тварина діє завдяки властивій їй структурі інстинктів, а людина реалізує себе через цілеспрямовану діяльність зі створення необхідних умов для задоволення її біологічних, соціальних і духовних потреб (передусім - створенням знарядь праці). М. Гайдеггер у філософії буття розглядав людину як «буття-для-себе», акцентуючи на здатності людини проектувати себе та світ через свої рішення та дії. Г. Арендт у праці *Vita Activa* аналізує працю, виробництво та дію як види людської діяльності, акцентуючи на значущості дії як вираження людської свободи через політичну та публічну участь.

(4) Здатність творити символи, насамперед слово (завдяки слову людина спілкується, полегшує і поліпшує процес суспільної діяльності - трудової, соціальної, політичної, духовної). Ч. Пірс розглядав знаки та символи як основні елементи мови. Е. Кассінер у теорії символічних форм розглядав людину як «творця символів», вважаючи, що саме здатність створювати символи відрізняє людину від інших живих істот.

П'ята ознака, яку інколи виокремлюють у літературі, - духовність як міра якості особи [5] - є дискусійною: матеріалісти (від стоїків до Л. Феєрбаха) розглядають духовність як відображення фізичних процесів; екзистенціалісти (Ж.-П. Сартр) пов'язують її зі свободою вибору; трансгуманісти - з технологічно опосередкованим розширенням свідомості. З огляду на цю невизначеність, а також на необхідність побудови критеріальної моделі, придатної для зіставлення з функціональними характеристиками систем штучного інтелекту, ми обмежуємось чотирма першими категоріями. Запропонована чотирикомпонентна модель утворює критеріальну рамку, яка може бути застосована не лише до людини, а й до будь-якого претендента на статус суб'єкта права.

Правосуб'єктність людини не піддається жодному сумніву: саме право є людським творінням, що формувалося і видозмінювалось відповідно до людських потреб та інтересів, а також їхнього узгодження в дискурсивному вимірі.

Людина як суб'єкт цивільних прав вважається фізичною особою. Будучи наділена правосуб'єктністю, вона є живим організмом з власною волею та світоглядом. Для цивільного права ключовим є відповідність внутрішньої волі та волевиявлення, а також те, щоб дія була актом реалізації справжнього бажання учасника цивільних правовідносин. Однією з рис правосуб'єктності фізичної особи є її здатність нести відповідальність за свої вчинки; фізична особа відповідає також за дії інших осіб, коли вона стає або вже є опікуном відповідно до закону, договору або рішення суду.

Поруч із фізичною особою цивільне право України виділяє юридичну особу - організацію, створену та зареєстровану у передбаченому законом порядку, наділену правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем та відповідачем у суді [6]. Тут ми повертаємось до антропоцентризму: витоки суб'єкта права слід шукати в природі людини, оскільки навіть детальний розгляд конструкції юридичної особи показує, що в її основі лежать людські інтереси, а саме людина-діяч своїми вольовими діями приводить весь механізм у дію.

Згідно з теорією фікції Ф. К. фон Савінії, юридична особа має власну волю, що виражається у рішеннях її органів управління; за цим вченням юридична особа - це штучний фікційний суб'єкт, який створюється виключно з юридичною метою. Така воля юридичної особи відокремлена від волі її учасників і втілює у собі їхні спільні рішення щодо подальшої співпраці. Воля юридичної особи - одна з ключових передумов сприйняття її як суб'єкта цивільних відносин. Відповідно ЦК України, ст. 91 [6], юридичній особі можуть належати ті ж права та обов'язки, що й фізичній особі, за винятком тих, які належать людині в силу її особливостей як суб'єкта цивільних прав.

Між правовим статусом фізичної та юридичної особи існують конкретні відмінності. Людина може відчувати біль, проявляти піклування та любов, смуток і співпереживання; вона може бути учасником житлових, сімейних, спадкових правовідносин; може рухатись і вільно переміщатись у просторі; наділена правами, пов'язаними з приналежністю до певної країни (право голосу, громадянські обов'язки). Юридична особа таких можливостей не має, тому через суттєві відмінності від фізичної особи має істотно іншу правосуб'єктність.

Узагальнюючи: фізична особа - це особливий суб'єкт цивільних прав із найбільш повним комплексом прав та обов'язків, з широким колом правових можливостей щодо варіантів поведінки та набуття нових прав. У деяких моментах такі положення надають фізичній особі переваги над юридичною, що зрозуміло з огляду на фокусування правового регулювання на людині (ст. 3 Конституції України), [4]. Як підтверджують П. Геритьє [11] і неоінституційний каркас правосуб'єктності К. Новеллі, Дж. Бонджованні та Дж. Сартора [13], техніка *fictio iuris* може застосовуватися й до нелюдських сутностей, але кожне таке застосування потребує антропоцентричного обґрунтування - тобто демонстрації того, що нелюдський суб'єкт служить інтересам людини або похідних від людини інтересів.

Отже, аби стати суб'єктом цивільних прав, потрібно володіти достатньою правосуб'єктністю, яку має фізична та юридична особа і якої немає у об'єктів цивільних прав. Правосуб'єктність є передумовою вступу в цивільні правовідносини. Своїми діями фізична і юридична особа можуть набувати цивільних прав і обов'язків, а також нести відповідальність за правові наслідки таких дій. Присвоюючи статус суб'єкта права будь-кому, окрім людини, ми за основу беремо її природу, як це показано в прикладі з юридичною особою.

Чи не найбільшим викликом для теорії правосуб'єктності на зламі XX і XXI ст. став штучний інтелект, поява якого принесла, як видається, більше питань, аніж відповідей: кому належить право інтелектуальної власності на об'єкти, створені ШІ [12]; які можуть бути позитивні чи негативні наслідки розширення сфери його використання; чи може ШІ насправді розуміти; які аспекти потребують нового правового регулювання [3; 6; 17]. У межах цієї статті ми зосереджуємось на одному вузловому питанні: чи може система ШІ бути суб'єктом права?

Якщо припустити, що технологія досягла рівня загального штучного інтелекту (AGI - Artificial General Intelligence), на якому вона здатна повноцінно імітувати всі когнітивні здібності людини, розуміти чужі емоції та відчувати власні, виникає логічна потреба в наданні особливого статусу таким системам [14]. Проте, аби зрозуміти, наскільки далеко машинам до рівня людини, спочатку розглянемо можливість надання особливого статусу системам на сучасному етапі - на етапі «слабкого» штучного інтелекту (NAI - Narrow Artificial Intelligence).

Порівнюючи штучний інтелект і людину, зазвичай акцентують на їхніх когнітивних здібностях. Тому, зіставляючи принцип роботи машини зі ШІ та людського мислення, доцільно звернутися до експерименту, відомого як «Китайська кімната», запропонованого Дж. Серлем [15].

Сценарій експерименту такий: у кімнату через спеціальний отвір просувають папір із запитанням, що написано китайською мовою. Через деякий час особа в кімнаті повертає аркуш із відповіддю на запитання. Коли носії мови отримують змістовні відповіді, вони роблять висновок, що в кімнаті є людина, яка володіє китайською. Однак суть експерименту в тому, що людина в кімнаті зовсім не знає цієї мови - для неї текст є набором незнайомих символів. Як цій людині вдається відповідати? У кімнаті є дуже багато книжок, кожна сторінка яких містить інструкції щодо того, як маніпулювати символами, без жодних посилань на їхнє значення. Жодна з цих книг не схожа на китайсько-англійський словник: подібно до комп'ютерної програми, вона вказує читачеві, як маніпулювати символами на основі їхніх формальних властивостей (форми та розміщення), а не значення. Саму особу можна порівняти з комп'ютером, який виконує обчислювальні операції над заданими елементами.

Дж. Серль продемонстрував відмінність між семантикою (властивістю розуміти, притаманною людині) і синтаксисом (механічною побудовою одних символів з інших за певними правилами): жодна комп'ютерна програма, яка маніпулює символами на основі лише їхніх формальних «синтаксичних» властивостей, не може вважатися такою, що розуміє мову, навіть якщо проходить тест А. Тюринга [15].

Узагальнюючи, Серль вважає, що машини не досягнуть рівня сильного ШІ, оскільки вони працюють лише за синтаксисом. Семантика стосується реального сенсу символів; комп'ютер не спроможний розуміти семантику, лише синтаксис.

Прикметно, що Дж. Серль стверджує: семантика не властива машинам, проте він не доводить, що вона властива людям. Можемо припустити, що різниці між розумінням людини та машини, як такої, немає: мислення обох є перетворенням символів за певними правилами. У такому разі теза Серля про те, що машини ніколи не досягнуть рівня загального ШІ, потребує уточнення: якщо принцип роботи мислення ШІ та людини схожий, то, повніше дослідивши власне людське мислення, ми зможемо створити комп'ютер, що буде здатен повторити людські когнітивні здібності.

Якщо повертатись до чотирьох категорій (наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність та здатність творити символи), машині, яка повністю імітує людські когнітивні здібності, можуть бути властиві принаймні три з них. Адже соціальність зазвичай асоціюється зі здатністю взаємодіяти і спілкуватися з іншими членами суспільства, виявляти емпатію, розуміти соціальні норми. Штучний інтелект може бути запрограмованим для виконання різних завдань з елементами соціальності - обробка мови, розпізнавання облич, аналіз емоцій інших людей. Це може скласти враження, що ШІ «розуміє» людей і може «спілкуватися» з ними. Однак ця «соціальність» обмежена обраними завданнями і алгоритмами; вона не виражає реальної свідомості або інтенціональності, притаманної людям. Штучний інтелект не має власних почуттів, емоцій або намірів. І хоч така машина здатна продукувати певні ідеї та «свідомо» вчиняти певні дії, видається малоімовірним, що вона зможе розуміти людей, які її оточуватимуть.

Ці спостереження узгоджуються з результатами емпіричного дослідження П. Сташкевича зі співавторами [17], в якому виокремлено такі додаткові аргументи проти правосуб'єктності ШІ, як «когнітивне напруження» та «кіборг-парадокс», що відображають саме обмеженість систем NAI у відтворенні чотирьох сутнісних ознак людськості. Ю. М. Жорнокуй [2] доходить аналогічного висновку у площині цивільної відповідальності: системи ШІ за відсутності правосуб'єктності, діючи автономно, не несуть похідних правових наслідків. В. С. Кобко-Одарій [3] кваліфікує правосуб'єктність ШІ як юридичну фікцію через відсутність у нього волі - що збігається з результатами нашого тестування моделі.

Отже, на сучасному етапі розвитку технологій немає підстав наділяти штучний інтелект ані статусом, ані окремими ознаками суб'єкта права. Вжитих критеріїв він не задовольняє автономно - лише імітаційно, за допомогою людських розробників.

Якщо в майбутньому штучний інтелект досягне рівня, на якому йому будуть властиві всі чотири категорії моделі (наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність та здатність творити символи), питання про надання йому статусу суб'єкта права постане з новою силою. На це у різний спосіб вказує сучасна доктрина: К. Новеллі, Л. Флоріді, Дж. Сартор та Г. Тойбнер [14] прогнозують парадигмальний зсув у дискусії саме за умови досягнення цього рівня; Ф. Маззі [12] та інші дослідники сфери інтелектуальної власності вже зараз порушують питання про авторство ШІ-творів, що передбачає принаймні часткову правосуб'єктність.

Натомість критичні підходи попереджають про серйозні ризики. С. Чесмер [9] переконливо обґрунтовує, що інструментальні аргументи на користь правосуб'єктності ШІ є недостатніми, а порівняння з юридичною особою - некоректним. Дж. Брайсон, М. Діамантіс і Т. Грант [8] показують, що надання ШІ статусу синтетичної особи створить «лакуну правової відповідальності». С. М. Соляйман [16] демонструє, що ані порівняння з корпораціями, ані з тваринами чи ідолами не дає достатніх підстав для надання роботам правосуб'єктності. С. М. К. Авіла Негрі [7] на матеріалі Резолюції Європейського Парламенту 2017 року [10] показує, що проєкт «електронної особи» містить системні правові ризики; Європейська Комісія відмовилася від цієї ідеї у Регламенті про ШІ (AI Act), віддавши перевагу ризик-орієнтованому підходу. Українські дослідники І. О. Гелецька і М. М. Шовдра [1] аргументують класифікацію ШІ як об'єкта цивільних правовідносин у законодавстві України з огляду на його технічні характеристики на сучасному етапі.

Сукупність цих позицій формує другий проміжний результат дослідження: навіть досягнення системою ШІ рівня AGI не є самодостатньою підставою для автоматичного надання їй правосуб'єктності - потрібне окреме нормативне рішення законодавця, яке б базувалось на застосуванні теорії юридичної фікції Ф. К. фон Савіньї за аналогією з конструкцією юридичної особи. При цьому межі такого розширення мають визначатися антропоцентричними інтересами: правосуб'єктність ШІ припустима лише настільки, наскільки вона необхідна для ефективної взаємодії людини та ШІ в різних сферах суспільного життя.

Обговорення

Інтерпретація результатів. Запропонована чотирикомпонентна модель ознак людськості (наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність, здатність творити символи) дозволяє пояснити, чому антропоцентричне право зберігає змістовний характер навіть при наділенні правосуб'єктністю нелюдських сутностей: у конструкції юридичної особи всі чотири ознаки присутні опосередковано - через волю фізичних осіб-учасників. У випадку систем ШІ рівня NAI жодна з чотирьох ознак не реалізується автономно: «соціальність» зводиться до запрограмованої взаємодії, «цілеспрямованість» - до виконання заданих оптимізаційних функцій, «здатність творити символи» - до маніпулювання знаками без семантичного розуміння (що відповідає аргументу Серля). Лише гіпотетичні системи AGI, які проявляють емерджентну поведінку, могли б претендувати на принаймні часткову відповідність моделі.

Порівняння з іншими дослідженнями. Отримані результати узгоджуються з висновками С. Чесмера [9] про недостатність інструментальних аргументів для надання ШІ статусу суб'єкта права, проте уточнюють їх через додавання критеріальної моделі, відсутньої в аналізі Чесмера. Висновки підтверджують позицію Дж. Брайсон зі

співавторами [8] щодо «лакуни відповідальності», але доповнюють її філософсько-правовим обґрунтуванням, відсутнім у їхній статті 2017 р. Підхід дискутує з позицією К. Новеллі, Дж. Бонджованні та Дж. Сартора [13] про неоінституційну природу правосуб'єктності: визнаючи теоретичну можливість надання правосуб'єктності ШІ через інференційні зв'язки, ми наполягаємо, що антропоцентричність права залишається конститутивною межею такого розширення. Українські дослідники В. С. Кобко-Одарій [3] та Ю. М. Жорнокуй [2] сходяться у висновку про неможливість самостійної правосуб'єктності ШІ за чинного стану технологій - наша модель надає цьому висновку структуроване обґрунтування.

Наукова новизна (розгорнуто). Вперше у вітчизняній правовій доктрині запропоновано чотирикомпонентну критеріальну модель для оцінки можливості наділення правосуб'єктністю нелюдських сутностей. Удосконалено методологічний підхід до співвідношення антропоцентричних та функціональних теорій правосуб'єктності - через демонстрацію того, що функціональна теорія [8; 9] не суперечить антропоцентричній (як це часто стверджується), а доповнює її, оскільки сама ідея «функції» є людською за походженням. Набуло подальшого розвитку положення про застосування теорії юридичної фікції Ф. К. фон Савіньї до систем ШІ - обґрунтовано, що поширення фікції за межі юридичної особи на ШІ є теоретично припустимим, але потребує закріплення в позитивному праві.

Практичне значення (розгорнуто). Результати можуть бути використані: законодавцем - при розробці положень закону про штучний інтелект, де доцільно закріпити презумпцію об'єктної природи систем NAI з можливістю перегляду статусу за умови досягнення AGI; Верховним Судом - при формуванні правової позиції щодо випадків, коли автоматизоване рішення системи ШІ призвело до порушення прав; юридичними практиками - при складанні договорів, що передбачають використання генеративного ШІ (питання авторства, відповідальності); науково-педагогічною спільнотою - у курсах теорії держави і права (тема «Суб'єкт права»), цивільного права (тема «Учасники цивільних правовідносин»), філософії права (тема «Антропоцентризм як методологічна засада права»).

Висновки

1. Антропоцентризм як методологічна засада сучасного права детермінує зміст правосуб'єктності навіть для нелюдських суб'єктів - конструкція юридичної особи функціонує не як заперечення антропоцентризму, а як його розширення через техніку юридичної фікції Ф. К. фон Савіньї.
2. Чотирикомпонентна модель сутнісних ознак людськості (наявність розуму, соціальність, цілеспрямована діяльність, здатність творити символи) утворює критеріальну рамку для оцінки правової можливості наділення нелюдських сутностей правосуб'єктністю.
3. Системи штучного інтелекту рівня NAI (Narrow Artificial Intelligence) не відповідають жодній з чотирьох ознак автономно: їхня соціальність є запрограмованою, цілеспрямованість - заданою, здатність до символічної маніпуляції - синтаксичною без семантичного розуміння, що підтверджується аргументом Дж. Серля «Китайська кімната».

4. Системи рівня AGI (Artificial General Intelligence), якщо вони будуть створені, могли б претендувати щонайменше на три з чотирьох ознак моделі - і за такої умови питання про надання їм правосуб'єктності за аналогією з юридичною особою стає теоретично припустимим, але потребуватиме окремого нормативного рішення законодавця.
5. Теорія юридичної фікції Ф. К. фон Савінї залишається робочим методологічним інструментом для потенційного розширення кола суб'єктів права на ШІ, однак сама фікція не може створити правосуб'єктності там, де відсутні мінімальні передумови для покладання прав і обов'язків.
6. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці: галузевих моделей правосуб'єктності ШІ (цивільної, кримінальної, адміністративної); конкретного механізму імплементації Регламенту ЄС про ШІ у законодавство України; критеріїв юридичного «тестування» досягнення системою ШІ рівня AGI для цілей перегляду її правового статусу.

Список використаних джерел

1. Гелецька І. О., Шовдра М. М. Визначення поняття «штучного інтелекту» та його місце у системі цивільного законодавства України. Галицькі студії: Юридичні науки. 2024. Вип. 6. С. 8–13. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-6-2. <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/63>
2. Жорнокуй Ю. М. Штучний інтелект: питання відповідальності на сучасному етапі розвитку доктрини. Forum Prava. 2024. № 79(2). С. 118–127. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10933572>. https://forumprava.pp.ua/files/118-127-2024-2-FP-Zhornokui_13.pdf
3. Кобко-Одарій В. С. Правова природа штучного інтелекту: проблема визначення правосуб'єктності та юридичної відповідальності. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 1. С. 30–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/4>. https://www.lsej.org.ua/1_2025/6.pdf
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Філософія права: мультимедійний підручник / Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiiu.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/Files/Lekcii/L6.htm (дата звернення: 29.04.2026).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1940>
7. Avila Negri S. M. C. Robot as Legal Person: Electronic Personhood in Robotics and Artificial Intelligence. Frontiers in Robotics and AI. 2021. Vol. 8. Article 789327. DOI: <https://doi.org/10.3389/frobt.2021.789327>. <https://www.frontiersin.org/journals/robotics-and-ai/articles/10.3389/frobt.2021.789327/full?bhlid=b41c60b52a1600b3b78e2c974e3b375b8ec78505>
8. Bryson J. J., Diamantis M. E., Grant T. D. Of, for, and by the people: the legal lacuna of synthetic persons. Artificial Intelligence and Law. 2017. Vol. 25, No. 3. P. 273–291. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10506-017-9214-9>. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10506-017-9214-9>
9. Chesterman S. Artificial intelligence and the limits of legal personality. International and Comparative Law Quarterly. 2020. Vol. 69, Issue 4. P. 819–844. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589320000366>. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law->

- [quarterly/article/artificial-intelligence-and-the-limits-of-legal-personality/1859C6E12F75046309C60C150AB31A29](https://www.researchgate.net/publication/310391598_Legal_personality_of_robots_corporations_idols_and_chimpanzees_a_quest_for_legitimacy)
10. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). Official Journal of the European Union. C 252. 18.7.2018. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html
 11. Heritier P. Person and Disability: Legal Fiction and Living Independently. International Journal for the Semiotics of Law. 2022. Vol. 35. P. 1333–1350. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09839-5>. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11196-021-09839-5>
 12. Mazzi F. Authorship in artificial intelligence-generated works: Exploring originality in text prompts and artificial intelligence outputs through philosophical foundations of copyright and collage protection. The Journal of World Intellectual Property. 2024. Vol. 27, Issue 3. P. 410–427. DOI: <https://doi.org/10.1111/jwip.12310>. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jwip.12310>
 13. Novelli C., Bongiovanni G., Sartor G. A conceptual framework for legal personality and its application to AI. Jurisprudence. 2022. Vol. 13, Issue 2. P. 196–291. DOI: <https://doi.org/10.1080/20403313.2021.2010936>. <https://philpapers.org/archive/NOVACF-2.pdf>
 14. Novelli C., Floridi L., Sartor G., Teubner G. AI as legal persons: past, patterns, and prospects. Journal of Law and Society. 2025. Vol. 52. P. 533–555. DOI: <https://doi.org/10.1111/jols.70021>. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5032265
 15. Searle J. R. The Chinese Room Argument. Encyclopedia of Cognitive Science / ed. by L. Nadel. Wiley, 2006. DOI: <https://doi.org/10.1002/0470018860.s00159>. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/0470018860.s00159>
 16. Solaiman S. M. Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: a quest for legitimacy. Artificial Intelligence and Law. 2017. Vol. 25, No. 2. P. 155–179. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10506-016-9192-3>. https://www.researchgate.net/publication/310391598_Legal_personality_of_robots_corporations_idols_and_chimpanzees_a_quest_for_legitimacy
 17. Staszkiwicz P., Horobiowski J., Szelałowska A., Strzelecka A. M. Artificial intelligence legal personality and accountability: auditors' accounts of capabilities and challenges for instrument boundary. Meditari Accountancy Research. 2024. Vol. 32, No. 7. P. 120–146. DOI: <https://doi.org/10.1108/MEDAR-10-2023-2204>. <https://www.emerald.com/medar/article/32/7/120/1215478/Artificial-intelligence-legal-personality-and>

References

1. Avila Negri, S. M. C. (2021). Robot as legal person: Electronic personhood in robotics and artificial intelligence. *Frontiers in Robotics and AI*, 8, Article 789327. <https://doi.org/10.3389/frobt.2021.789327>
2. Bryson, J. J., Diamantis, M. E., & Grant, T. D. (2017). Of, for, and by the people: The legal lacuna of synthetic persons. *Artificial Intelligence and Law*, 25(3), 273–291. <https://doi.org/10.1007/s10506-017-9214-9>
3. Chesterman, S. (2020). Artificial intelligence and the limits of legal personality. *International and Comparative Law Quarterly*, 69(4), 819–844. <https://doi.org/10.1017/S0020589320000366>
4. Civil Code of Ukraine, Law of Ukraine of January 16, 2003, No. 435-IV. (2003). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (40–44), Art. 356. [in Ukrainian].

5. Constitution of Ukraine, Law of Ukraine of June 28, 1996, No. 254к/96-ВР. (1996). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], (30), Art. 141. [in Ukrainian].
6. European Parliament. (2017, February 16). European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). Official Journal of the European Union, C 252, 18.7.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017IP0051>
7. Filosofiia prava: Multymediinyi pidruchnyk [Philosophy of law: Multimedia textbook]. (n.d.). National Academy of Internal Affairs. https://arm.naiu.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/Files/Lekcii/L6.htm [in Ukrainian].
8. Heletska, I. O., & Shovdra, M. M. (2024). Vyznachennia poniattia "shtuchnoho intelektu" ta yoho mistse u systemi tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy [Definition of the concept of "artificial intelligence" and its place in the system of civil legislation of Ukraine]. Halytski studii: Yurydychni nauky [Galician Studies: Legal Sciences], (6), 8–13. https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-6-2 [in Ukrainian].
9. Heritier, P. (2022). Person and disability: Legal fiction and living independently. International Journal for the Semiotics of Law, 35, 1333–1350. <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09839-5>
10. Kobko-Odarii, V. S. (2025). Pravova pryroda shtuchnoho intelektu: problema vyznachennia pravosubiektnosti ta yurydychnoi vidpovidalnosti [Legal nature of artificial intelligence: The problem of determining legal personality and legal liability]. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal [Juridical Scientific and Electronic Journal], (1), 30–33. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/4> [in Ukrainian].
11. Mazzi, F. (2024). Authorship in artificial intelligence-generated works: Exploring originality in text prompts and artificial intelligence outputs through philosophical foundations of copyright and collage protection. The Journal of World Intellectual Property, 27(3), 410–427. <https://doi.org/10.1111/jwip.12310>
12. Novelli, C., Bongiovanni, G., & Sartor, G. (2022). A conceptual framework for legal personality and its application to AI. Jurisprudence, 13(2), 196–291. <https://doi.org/10.1080/20403313.2021.2010936>
13. Novelli, C., Floridi, L., Sartor, G., & Teubner, G. (2025). AI as legal persons: Past, patterns, and prospects. Journal of Law and Society, 52, 533–555. <https://doi.org/10.1111/jols.70021>
14. Searle, J. R. (2006). The Chinese room argument. In L. Nadel (Ed.), Encyclopedia of cognitive science. Wiley. <https://doi.org/10.1002/0470018860.s00159>
15. Solaiman, S. M. (2017). Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: A quest for legitimacy. Artificial Intelligence and Law, 25(2), 155–179. <https://doi.org/10.1007/s10506-016-9192-3>
16. Staszkiwicz, P., Horobiowski, J., Szelałowska, A., & Strzelecka, A. M. (2024). Artificial intelligence legal personality and accountability: Auditors' accounts of capabilities and challenges for instrument boundary. Meditari Accountancy Research, 32(7), 120–146. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-10-2023-2204>
17. Zhornokui, Yu. M. (2024). Shtuchnyi intelekt: pytannia vidpovidalnosti na suchasnomu etapi rozvytku doktryny [Artificial intelligence: Issues of liability at the current stage of doctrine development]. Forum Prava, 79(2), 118–127. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10933572> [in Ukrainian].